

Література

1. Васильченко З. М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація: Монографія. — К.: Кондор, 2004. — 528 с.
2. Казимагомедов А. А. Банковское обслуживание населения: зарубежный опыт. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 256 с.
3. Мод Дэвид. Private Banking: Элитное обслуживание частного капитала / Дэвид Мод, Филип Молино; Пер. с англ. — М.: Альпина Паблишер, 2003. — 338 с.
4. Вісник НБУ. — 2006. — № 10.
5. Бюллетень НБУ. — 2006. — № 10.
6. Вісник НБУ. — 2006. — № 9.
7. www.imf.org: World economic outlook 2006 (International Monetary Fund) p 114.
8. www.imf.org: Global Financial Stability Report 2006.
9. www.imf.org: Global Financial Stability Report 2006 (Statistical Appendix), p. 100—102.
10. www.bis.org: Annual Report 2006 (Bank for International Settlements).

Стаття надійшла до редакції 08.12.2006

УДК 336.225.66

О. М. Довбенко, аспірант
кафедри банківських інвестицій
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ТУРИСТИЧНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

Проаналізовано позитивні та негативні чинники, притаманні вітчизняній системі оподаткування та запропоновано заходи, щодо удосконалення податкового стимулювання в туристичній сфері України на основі світового досвіду з метою покращення інвестиційного клімату в Україні, підвищення мобілізації та ефективності використання інвестиційних ресурсів в туристичному комплексі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інвестування, іноземне інвестування, інвестиційний клімат, податкове стимулювання, податкові пільги, туристичний комплекс.

Туризм за останні 5 років перетворився на потужну галузь світової економіки. Україна ж використовує свої туристичні ресурси лише незначною мірою. За даними Всесвітньої туристичної орга-

нізації туристична індустрія становить 10,9 % світового валового продукту та значну частину ВВП багатьох країн світу. На даний час, коли основним наповнювачем бюджету багатьох розвинутих країн світу, зокрема Іспанії, Греції, Франції, Швеції є туристична галузь, в Україні цей комплекс як окремий вид економічної діяльності, навіть не виділяють у державній статистиці.

Україна має великі потенційні можливості наповнювати бюджет за рахунок розвитку туризму, але розкрити цей потенціал можна шляхом широкого використання різних економічних, стимулюючих засобів, які вже тривалий час використовуються в економіці розвинених країнах. За своїм географічним та геополітичним положенням, за історичною та культурною спадщиною наша держава має унікальні можливості, проте недосконалість законодавчої бази, відсутність розвиненого фінансового ринку, непривабливий інвестиційний клімат створюють перешкоди до розвитку туристичної галузі.

В умовах ринкової економіки при обмеженості фінансових ресурсів українських підприємств туристичного комплексу, особливої актуальності набуває питання пошуку джерел їх фінансування. Перспектива розвитку цього комплексу визначається, насамперед, характером інвестиційної політики в країні.

Багато авторів українських та російських публікацій з досліджуваної проблеми акцентують свою увагу на державному регулюванні культурного туризму [3], особливостях функціонування туристичного ринку [1], тенденціях розвитку світового туризму [4]. І тільки окремі науковці в опублікованих працях аналізують механізм вдосконалення інвестиційної політики українських підприємств туристичного комплексу, особливості впровадження інвестицій в дану галузь та форми залучення інвестицій зі світового досвіду.

Метою даної статті є аналіз системи оподаткування в Україні та розробка заходів, щодо удосконалення податкового стимулювання в туристичній сфері України на основі світового досвіду з метою покращення інвестиційного клімату в Україні, підвищення мобілізації та ефективності використання інвестиційних ресурсів в туристичному комплексі.

Масштабні перетворення в Україні при переході до ринкових відносин не минули й туристичний комплекс. Згідно даних Державної служби туризму і курортів України (станом на 15.06.2006 року), туристичний комплекс — це 3 837 суб'єктів туристичної діяльності, з них 1448 турсоператорів, середньооблікова кількість працівників дорівнює 21,0 тис. осіб на постійній основі і близько

1 мільйона осіб сезонно (4,6 % загальної зайнятості) [10]. Для порівняння в Німеччині в індустрії туризму зайнято 2,3 млн осіб (10 % загальної зайнятості), в Іспанії — 1,4 млн осіб (9,1 % загальної зайнятості). Згідно статистичних даних Швейцарії, з одинадцяти людей працездатного віку, один прямо або опосередковано задіяний у туристичній галузі. З туризмом безпосередньо пов'язана життєдіяльність понад 40 галузей економіки і близько 10—15 % населення України. До сфери туристичного спрямування належить 150 тис. пам'яток культури, історії, археології, архітектури, палацово-паркового мистецтва, понад 300 музеїв та 500 замків, 7 національних історико-культурних заповідників, 11 національних природних парків, 4 біосферні заповідники, 17 державних природних заповідників, дендропарки. Яка ще європейська держава може похвалитися таким розмаїттям історичного, культурного та природного надбання?

Аналіз стану туристичної галузі України засвідчує, що на утримання та розвиток даного комплексу держава витрачає щорічно близько 15 млн грн, з них на фінансову підтримку розвитку туризму — 13,206 тис. грн. Що стосується надходження від туризму, то за підрахунками, зробленими у 2005 р. В. І. Цибухом: «...кожний турист, який відвідує країну, протягом трьох днів витрачає в середньому 520 доларів США. Сьогодні до нас приїждять мільйони людей. Лише торік Україну відвідало 12 мільйонів туристів» [9]. Припустимо, що кожний третій турист відвідував Україну не менше трьох днів, тоді за допомогою простої арифметики виходить, що у 2004 році в Україні туристи залишили 2 080 млн доларів США. Проте, ці дані не відповідають дійсності, хоча й потенціал дозволяє отримувати дохід на порядок вищий, який можливо реалізувати за допомогою мобілізації значних обсягів іноземних інвестицій.

Останнім часом в економіці України намітилися позитивні зрушення, які відкривають перспективи щодо активізації інвестиційної діяльності, що пожвавлює цієї галузі, сприяє виходу з кризи та структурній перебудові економіки. Але для того щоб цей позитивний процес набув достатньої сили, необхідно проводити чітку державну політику щодо формування інвестиційних ресурсів, їх концентрації, стимулювання переважно вітчизняних та залучення іноземних інвестицій. Що ж стримує надходження іноземного капіталу в туристичну сферу України?

Відсутність податкового стимулювання

Податкове стимулювання — система платежів та зборів до бюджету держави і місцевих бюджетів, яка спонукає, заохочує

фізичних та юридичних осіб до розвитку виробництва, підвищення його ефективності. В практиці функціонування податкового механізму найпоширенішими є такі форми податкового стимулювання: диференціація податкових ставок залежно від соціально-економічного значення галузі та її продукції, повне або часткове звільнення суб'єктів господарювання від сплати податків, надання їм пільг, звуження бази оподаткування, надання податкових канікул та інші форми стимулювання [2].

Податкове стимулювання є важливим чинником, що впливає на залучення інвестицій, як іноземних, так і внутрішніх. Туристичне підприємство щомісяця сплачує в державну казну значні кошти з оборотних фондів у вигляді податкових платежів. Ці кошти підприємство могло б використовувати на розробку власних нових туристичних маршрутів, на покращення інфраструктури, якщо це готель, санаторій чи будь-який інший заклад розміщення. Ті незначні кошти, що музейні установи отримують за проведення екскурсій, спрямовуються до бюджету, а могли б на збагачення музейного фонду, на покращення сервісу. В Москві, наприклад, у готелях для іноземців встановлено місцевий податок, яким поповнюється позабюджетний фонд розвитку туризму в столиці, а становить він всього лиш 1 долар США. Одним з позитивних факторів, що стимулює залучення інвестицій саме в туристичну сферу є те що, туристичний комплекс в 1,5 разу швидше створює робочі місця, ніж будь-яка інша галузь економіки. Одним з пріоритетних завдань уряду і є підвищення рівня зайнятості населення України. Політика держави у сфері іноземного інвестування повинна мати на меті створення сучасної системи регулювання, яка б підвищила інвестиційну привабливість економіки та забезпечила потужну мотивацію нерезидентів щодо вкладення коштів. Ефективним важелем успішного вирішення цього завдання може стати, за певних обставин, податкова політика щодо іноземних та внутрішніх інвестицій, що сприяло б розвитку туризму, а звідси і створенню значної кількості робочих місць, особливо в регіонах України. Звісно, що оподаткування не належить до числа вирішальних факторів здійснення прямих іноземних інвестицій, проте стратегія розвитку туризму в будь-якій країні не реалізовувалась без внесення змін у податкову політику держави. У 2005 році бюджет України отримав понад 6 млрд грн податку на додану вартість та 1 млрд грн податку на прибуток від туристичної галузі. Необхідно зазначити, що в свою чергу Державним бюджетом України на 2005 рік було виділено близько 7 млн грн, в результаті чого фінансування бюджетної програми «Фінансова

підтримка розвитку туризму в Україні» була зупинена, фінансування бюджетної установи Науковий центр розвитку туризму скорочено на 73 %, а фінансування програм «Державні науково-технічні програми та наукові частини державних цільових програм у сфері розвитку туризму», «Фінансова підтримка створення умов безпеки туристів та розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні» взагалі не здійснювалось.

Добре розвинутий туристичний сектор щорічно приносить країнам сотні мільйонів доларів податкових надходжень за рахунок податків на прибуток, на землю, аеропортних і готельних зборів тощо [8]. Проте, коли галузь знаходиться на етапі становлення, держава повинна сприяти якнайшвидшому її розвитку, вкладати кошти. Для прикладу, в Хорватії податок на додану вартість (ПДВ) для більшості товарів та послуг складає 22 %, проте туристичні послуги (проживання в готелях) звільняються від сплати даного податку. Крім того, застосовуються додаткові стимули для капіталовкладень, у відповідності з розміром інвестицій і рівнем забезпечення роботою певної кількості персоналу. Інвесторам, що знаходяться в зонах Спеціального Державного захисту, де корпоративний податок на додану вартість складає від 5 % до 15 %, надаються спеціальні привілеї [7].

Влада Польщі також проявляла зацікавленість у залученні в країну туристів та інвесторів на етапі вступу її до Європейського Союзу. Польський турбізнес має найнижче оподаткування на туризм — 7 % при 22 % для інших видів бізнесу. У готелях оподатковується лише кожне тринадцяте місце. З 1993 року для деяких видів інвестицій була введена система прискореної амортизації. І знов ж таки, як і в Хорватії обсяг пільг диференціюється в залежності від місця розташування об'єкта інвестування та рівня зайнятості. Існують пільги і в сфері зеленого туризму. Так на селян, які бажають розпочати діяльність у сфері зеленого туризму, та тих, котрі вже надають такі послуги, не поширюється дія закону, що регулює господарську діяльність. Тому на грошові винагороди за відповідні послуги не стягується податок на додану вартість. Законодавство також передбачає, за певних умов, звільнення отриманих доходів і від податку на доходи фізичних осіб. В угорському законодавстві регулювання «зелено-туристичних» відносин не підпадає під дію нормативних актів, якими регулюються відносини у сфері підприємництва. Відповідно, не підлягають оподаткуванню й особисті доходи, отримані селянами від використання для відпочинку власного житла. Існують також

спеціальні пільги та переваги для сімейних господарств, якщо вони розміщуватимуть на території сільських поселень в економічно слаборозвинутих регіонах. Вони можуть отримати матеріальну підтримку у формі кредитів (до 8 тис. доларів США), які в разі успішної реалізації проекту поверненню не підлягають [11]. На початку ХХІ століття Грузія також визнала в'їзний туризм як одну з пріоритетних галузей економіки для розвитку країни, звільнивши її повністю від оподаткування.

Податковим стимулюванням розвитку туризму активно займався і парламент Швейцарії. Так, у жовтні 1996 року він прийняв закон про зниження ставки ПДВ для готельного сектора, зрівнявши таким чином туризм з іншими експортними галузями. Ставка ПДВ була знижена до 3,5 % і діяла до 2003 року [5]. Влада Туреччини прийняла рішення здавати в оренду на 49 років цілину на досить ліберальних умовах: за символічну плату будь-кому, хто брав на себе зобов'язання побудувати там готель. На такі цілі їм видавали практично безпроцентний кредит і звільняли від сплати податків на 5 років. Цей досвід перейняв уряд Єгипту та Тунісу. Уряд Кіпру здає в оренду землю з метою стимулювання будівництва нових туристичних об'єктів на 99 років з можливістю подальшого продовження оренди на такий самий термін.

У ряді країн, серед яких — Іспанія і Греція, надаються інвесторам пільгові податковий режим і ставка амортизаційних відрахувань, зниження податку з обороту. В деяких державах надаються також митні пільги на ввіз обладнання для готелів і туристичних транспортних засобів. Країни Європейського Союзу проводять політику, направлену на зрівняння ПДВ на туристичну і готельну діяльність, рівень якого коливається від 6 до 25 %. В Німеччині та Люксембурзі встановлений середньостатистичний показник ПДВ у розмірі 15 %. В Греції ПДВ на розміщення туристів та їх харчування складає 8 %, крім того урядом розроблена система знижок для турфірм, які здійснюють прийом в несезонний період. В деяких європейських країнах туристичні організації користуються пільговими тарифами на комунальні послуги.

Ще одним взірцем наслідування може стати Білорусія. У вересні 2006 року президентом виданий указ «Про деякі заходи державної підтримки розвитку туризму Республіки Білорусь», в якому:

- від ПДВ звільняються послуги з організації мандрівок іноземних туристів;

- звільнено від митних податків автобуси, що будуть використовуватись у фірмах з туристичною метою;

— туристичні об'єкти, що будуть введені в експлуатацію у 2006 році звільняються від виплати податку на прибуток за готельні послуги на 3 року.

Стимулювання інвестиційної та туристичної діяльності в Україні декларується рядом нормативно-правових актів, серед яких Закони України «Про режим іноземного інвестування», «Про інвестиційну діяльність», «Про податок на додану вартість» та «Про туризм». Проте прийняті та схвалені закони та нормативні акти досі не виконуються. В Україні відсутня чітка державна програма розвитку курортів, відсутній державний моніторинг курортних територій. За останні 15 років орган державного управління туризмом зазнав загалом дев'ять реорганізацій, з них три в 2005 році: в лютому туристична галузь підпорядковувалась Міністерству економіки, в квітні — Міністерству культури та мистецтв, і тільки в липні 2005 року була створена Державна служба туризму і курортів. Протягом туристичного сезону 2005 р. чотири рази змінювалися умови оподаткування туристичних послуг. Крім того, підвищивши податок на землю, держава збільшила тим самим і вартість путівок у санаторії, будинки відпочинку, ціни на проживання в готелях. Ще однією проблемою для суб'єктів туристичного ринку, які займаються в'їзним туризмом, є протиріччя в Законі України «Про податок на додану вартість» (ВВР). — 1997, № 21. — Ст. 156). В ньому зазначено, що експорт товарів та послуг здійснюється за нульовою ставкою, але на експорт туристичних послуг це не поширюється.

Що стосується податкових пільг для інвесторів в Україні щодо розвитку туризму, то вони мізерні або абсурдні. В період існування вільних економічних зонах, пільги на придбання устаткування та меблів для засобів проживання не поширювалися. На сьогоднішній день за даними Державної служби туризму і курортів, система оподаткування поглинає 70—85 % прибутку турфірм. В Україні, згідно законодавства, всі податки, збори, обов'язкові платежі, які сплачує суб'єкт туристичної діяльності, можна поділити на три групи, що наведено в табл. 1 [6].

Проблемами умов оподаткування туристичної галузі України зайнявся Комітет з питань фінансів і банківської діяльності ВРУ, він пропонує базою оподаткування при продажу туристичного продукту туристичним оператором зробити винагороду туристичного підприємства. А саме — вираховувати податок з різниці суми проданого туристичного продукту та суми витрат, понесених туристичним оператором внаслідок придбання туристичного продукту. Крім того суб'єкт туристичної діяльності зобов'язаний

вести окремий податковий облік у розрізі кожного туристичного продукту у порядку, встановленому центральним податковим органом. В свою чергу Туристична Асоціація України у 2005 році підготувала та внесла на розгляд профільного Комітету Верховної Ради України пакет документів щодо відміни екскурсійно-туристичного збору в порядку законодавчої ініціативи.

Розвинені країни світу вже напрацювали значний досвід податкового стимулювання іноземного інвестування. Система оподаткування в них побудована таким чином, щоб постійно заохочувати інвесторів. Проаналізувавши досвід розвинених країн у плані податкового стимулювання, можна виділити наступні заходи, які були б прийнятні для економіки України.

По-перше, компаніям доцільно зменшувати розмір бази оподаткування за рахунок збільшення відррахувань у фонди, що включаються до виробничих витрат (зокрема, амортизаційний фонд).

По-друге, заохочувати вкладення коштів за допомогою податкових канікул, податкових інвестиційних відррахувань, а також інвестиційних кредитів. Відновити податкові канікули для новостворених підприємств з іноземними інвестиціями.

По-третє, запровадити систему покриття збитків компанії за рахунок її прибутків упродовж кількох попередніх років або за рахунок її майбутніх прибутків.

По-четверте, розробити практику безоплатного (пільгового) підключення туристичних установ до всіх видів комунікацій.

По-п'яте, внести зміни до Закону України «Про податок на додану вартість» із метою відновлення для туристичних підприємств, які займаються експортом послуг, нульової ставки ПДВ, що буде стимулювати розвиток в'їзного туризму, дасть можливість зменшити ціну послуг та сприятиме збільшенню кількості туристів, зростанню обсягів реалізації туристичних послуг та додаткового споживання туристам товарів та послуг понад ті, що надаються туроператором. Крім того, нульова ставка ПДВ виконує не тільки стимулюючу функцію, але й соціальну роль, роблячи внутрішній туризм більш доступним для населення та більш вигідним за ціною, ніж виїзний туризм.

По-шосте, запровадити знижену ставку ПДВ для готелів та інших закладів розміщення, що надають готельні послуги, які пройшли класифікацію на відповідність певній категорії (як це прийнято у багатьох європейських країнах). Зниження ставки ПДВ є потужною мотивацією для проходження процедури класифікації, яка в свою чергу призведе до залучення додаткових інвестицій у розбудову та реконструкцію матеріально-технічної ба-

зи підприємств туристичної індустрії з метою підвищення рівня якості послуг, що надаються.

Отже, можна зробити висновок, що податкове стимулювання іноземного інвестування туристичного комплексу з боку органів влади в Україні в порівнянні з розвиненими країнами має ряд вад, пов'язаних з відсутністю досвіду формування державної політики у сфері оподаткування. Адже створення сприятливого інвестиційного клімату полягає в стабільній податковій системі, що передбачає невисоке обкладання прибутків і побудови системи оподаткування на тих же засадах, що й у розвинених країнах. Найбільший вплив на непривабливість України для західних інвесторів має не лише високий рівень податків, а повне свавілля у введенні та скасуванні податків (пільг), відсутність податкової ініціативи місцевої влади. У державі не існує чітко визначеної узгодженої на різних рівнях стратегії податкового стимулювання. Розвиток податкової системи має будуватися на науково обґрунтованих принципах і враховувати зарубіжний досвід. Розробка конкретних пропозицій з удосконалення податкової політики у сфері туризму, зокрема пропозиції щодо спрощення обчислювальної бази оподаткування, диференціації принципів оподаткування за видами туризму, зниженню податкового тиску на туристичні фірми, прискорить розвиток міжнародного туризму в Україні. Необхідно пам'ятати, інвестиційний капітал біжить в країни з меншим податковим тиском і більш ліберальними умовами праці.

Таблиця 1

**ПОДАТКИ, ЗБОРИ ТА ОБОВ'ЯЗКОВІ ПЛАТЕЖІ,
ЯКІ СПЛАЧУЄ СУБ'ЄКТ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

I група (передбачає включення податків і зборів в ціну турпродукту)	II група (податки, збори та обов'язкові платежі, які включаються у валові витрати та до складу собівартості турпродукту)	III група (податки, які спла- чуються за рахунок прибутку)
Податок на додану вартість	Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування	Податок на прибу- ток
	Збір на загальнообов'язкове дер- жавне соцстрахування	Екскурсійно-турис- тичний збір
	Збір на обов'язкове державне страхування на випадок безро- біття	
	Збір на обов'язкове соцстраху- вання від нещасних випадків і професійних захворювань	

Закінчення табл. 1

І група (передбачає включення податків і зборів в ціну турпродукту)	ІІ група (податки, збори та обов'язкові платежі, які включаються у валові витрати та до складу собівартості турпродукту)	ІІІ група (податки, які спла- чуються за рахунок прибутку)
	Земельний податок (плата за зем- лю) одиниці площі ріллі по об- ласті	
	Збір на розвиток виноградарст- ва, садівництва і хмелярства	
	Податок з власників транспорт- них засобів та інших самохідних машин і механізмів	
	Збір на забруднення навколиш- нього середовища	
	Збір на спеціальне використання водних ресурсів та інші	

Література

1. *Геншафт Л.* Особливості функціонування туристичного ринку // Регіональна економіка. 2002. — № 4. — С. 287—293.
2. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 952 с.
3. *Писаревский Е. Л.* Государственное регулирование культурного туризма // Туризм: право и экономика. — 2004. — № 1(4). — С. 3—8.
4. *Ткаченко Т., Мельниченко С.* Тенденції розвитку світового туризму // Вісник КНТЕУ. — 2004. — № 6. — С. 80—85.
5. *Шастун В.* (пер.) Туристическая политика Швейцарии // Туризм: право и экономика. — 2003. — № 2 (2). — С. 22—30.
6. www.dtki.com.ua/show/3cid0660.html // Туризм: організація та облік.
7. www.nalogi.net // Хорватія оффшор експрес.
8. www.polska.ru/biznes/ekonomika // Економіка і бізнес в Польщі / Інвестиції в Польщі.
9. www.svit.ukrinform.com:8101/zibuh.shtml // Цибух В. Україна має всі можливості стати туристичною державою світу.
10. www.tourism.gov.ua — Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів України.
11. www.warsaw.ru/articles/2005 // Как делалась «полиш быоти».

Стаття надійшла до редакції 21.11.2006